

جمهوری اسلامی ایران
 مدیریت حوزه‌ی علمیه‌ی استان قم
 رساله علمی سطح ۳

روش‌های تعلیم و تربیت مستقیم و غیرمستقیم از منظر قرآن

استاد راهنما:

حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر ناصر رفیعی محمدی دامت برکاته

استاد مشاور:

حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر حسین شیرافکن دامت برکاته

محقق: کاظم اسلامی

پاییز ۱۳۹۶

چکیده:

روش‌های تربیتی یکی از بخش‌های مهم نظام تربیتی اسلامی هستند که مرّبی با به‌کارگیری آن‌ها، مرّبی را از وضع موجود، به وضع مطلوب می‌رساند. به طور کلی خداوند مرّبی انسان است که از طریق ارسال کتاب‌های خود همراه پیامبرانی که خود مرّبان مستقیم الهی بوده و هستند، بشریت را از عالم حیوانی و حتی پست‌تر از آن به عالم ملائک و حتی برتر از آن، تا جایی که حتی ملک را توان نظاره نیست؛ یعنی خلافت تامه‌ی الهی و مرز یکی شدن با خدای یکتا برسانند. روش‌های تربیت الهی در کتاب و حیانی که از سوی او بر پیامبرانش وحی شده است، از جمله قرآن کریم تجلی یافته است. روش‌های قرآن در زمینه تعلیم و تربیت در دو بخش مستقیم و غیرمستقیم قابل بررسی است ما در این تحقیق به تشریح و تحلیل روش‌های تعلیم و تربیت مستقیم (تذکر، موعظه، عبرت‌بخشی) و توضیح روش‌های تعلیم و تربیت غیرمستقیم (مشاهده‌ای، اکتشافی) در قرآن پرداخته‌ایم و در نهایت به سؤال اصلی تحقیق پاسخ داده شده است و بیان شده که تعلیم و تربیت یک علم و فن و هنر است که موضوع آن در درجه اول، روح و جان آدمی است. از آن رو روش‌ها و شیوه‌های خاص خود را می‌طلبد. رفتار انبیاء و معصومین در قرآن به عنوان کسانی که خداوند امر تعلیم و تربیت و تزکیه انسان‌ها را به آنان واگذاشته است، در این زمینه بهترین و مفیدترین الگو است.

کلید واژه‌ها: قرآن، تعلیم و تربیت، روش، مستقیم، غیرمستقیم

فهرست مطالب

۱	فصل اول
۱	کلیات و مفاهیم
۲	الف) کلیات
۲	۱. تعریف مسئله و بیان سؤال‌های تحقیق
۳	۲. سؤال اصلی تحقیق:
۳	۳. سؤال‌های فرعی تحقیق:
۳	۴. فرضیه‌های تحقیق:
۴	۵. روش تحقیق:
۴	۶. اهداف تحقیق:
۴	۷. پیشینه تحقیق:
۶	۸. ضرورت انجام تحقیق:
۷	۹. سرفصل‌های مباحث تحقیق:
۸	ب) مفاهیم
۸	۱. تعلیم در لغت
۸	۲. تعلیم در اصطلاح
۹	۳. تعلیم در قرآن
۹	۴. تربیت در لغت
۱۱	۵. تربیت در اصطلاح
۱۳	۶. روش‌های تعلیم و تربیت در قرآن
۱۴	۷. روش
۱۵	۸. اهمیت روش

۱۶	۹. مفهوم روش‌های مستقیم و غیرمستقیم.....
۱۶	۱۰. روش مستقیم.....
۱۷	۱۱. روش غیرمستقیم.....
۱۸	فصل دوم.....
۱۸	مبانی نظری تعلیم و تربیت.....
۱۹	گفتار اول: مبانی تعلیم و تربیت قرآنی.....
۱۹	۱. کرامت انسان.....
۲۰	۲. اختیار انسان.....
۲۱	۳. رسیدن به کمال.....
۲۲	گفتار دوم: رابطه‌ی تعلیم و تربیت.....
۲۴	گفتار سوم: ویژگی‌های تربیت اسلامی.....
۲۴	۱. الهی بودن.....
۲۵	۲. جامعیت.....
۲۵	۳. هدایت‌گری.....
۲۶	۴. خرد پروری.....
۲۷	فصل سوم.....
۲۸	بخش اول:.....
۲۸	روش‌های تعلیم و تربیت مستقیم از منظر قرآن.....
۲۹	مقدمه.....
۳۱	روش اول: تذکر و یادآوری.....
۳۱	مفهوم‌شناسی.....
۳۲	ذکر در قرآن.....
۳۶	اهمیت و جایگاه تذکر.....

تذکر به عنوان یک روش تعلیم و تربیتی.....	۳۹
روش‌های تذکر.....	۴۱
۱. توصیه و سفارش.....	۴۱
۲. موعظه.....	۴۲
۳. ارجاع به گذشته.....	۴۳
۴. تمثیل.....	۴۶
۵. انذار، تخویف و بشارت.....	۴۸
۶. ارجاع به وجدان.....	۴۹
۷. برخورد سلبی.....	۵۰
۸. برخورد قهری شدید.....	۵۱
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۵۲
روش دوم: موعظه و نصیحت	۵۳
مفهوم شناسی.....	۵۳
موعظه در قرآن.....	۵۴
موعظه به عنوان یک روش تعلیم و تربیتی.....	۵۶
ویژگی‌های موعظه‌های قرآن.....	۵۷
الف) عمومیت مخاطب.....	۵۷
ب) گستردگی محتوا.....	۵۸
۱. اصلاح رابطه انسان با خدا.....	۵۹
۲. زهد.....	۵۹
۳. یادآوری معاد.....	۶۰
۴. تهذیب نفس.....	۶۱
۵. حُسن معاشرت.....	۶۱

۶۲	۶. اصلاح روابط اجتماعی.....
۶۳	ج) مستدل بودن.....
۶۴	د) تنوع و گوناگونی در روش‌ها.....
۶۴	۱. موعظه و خطاب مستقیم.....
۶۴	۲. موعظه فردی و جمعی.....
۶۵	۳. بهره‌گیری از داستان.....
۶۶	۴. استفاده از مَثَل و تمثیل.....
۶۷	۵. بهره‌گیری از ترسیم و تصویر.....
۶۸	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۶۹	روش سوم: عبرت‌بخشی
۶۹	مفهوم‌شناسی.....
۷۱	عبرت در قرآن.....
۷۳	عبرت‌بخشی به عنوان یک روش تعلیم و تربیتی.....
۷۴	روش‌های عبرت‌بخشی.....
۷۵	الف) روش‌های عبرت‌بخشی به اعتبار چگونگی تبیین، توصیف و ارائه آن.....
۷۵	۱. قالب توصیف و گزارش.....
۷۶	۲. قالب داستانی.....
۷۸	۳. سیر و سفر.....
۷۹	ب) روش‌های عبرت‌بخشی به اعتبار موضوعات عبرت‌آموز.....
۷۹	۱. ارجاع به تاریخ.....
۷۹	۲. ارجاع به نفس.....
۸۰	۳. توجه به طبیعت و جمادات.....
۸۰	۴. تفکر در شگفتی‌های خلقت حیوانات.....

۸۱	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۸۲	بخش دوم:
۸۲	روش‌های تعلیم و تربیت غیرمستقیم از منظر قرآن
۸۳	مقدمه
۸۵	۱. روش‌های مشاهده‌ای
۸۶	نقش «دیدن» در یادگیری
۸۶	۱. نقش یادگیری ابتدایی:
۸۸	۲. نقش یادآوری
۹۰	۳. نقش تحکیم آموزش‌های نظری و اعتقادی
۹۴	روش اول: نمایشی
۹۷	روش دوم: ایفای نقش
۹۹	۱. خطاب غیرمستقیم بیانی
۱۰۰	۲. خطاب غیرمستقیم عملی
۱۰۲	روش سوم: پیروی از الگو
۱۰۴	ویژگی‌های الگوی شایسته
۱۰۴	۱. مطابقت گفتار با عمل
۱۰۵	۲. اصلاح خود قبل از اصلاح دیگران
۱۰۶	۳. محبت و دلسوزی
۱۰۶	۴. صبر و استقامت
۱۰۶	۵. محاسبه‌گری
۱۰۸	۲. روش‌های اکتشافی
۱۱۲	روش اول: مقایسه‌ای
۱۱۶	روش دوم: تمثیل

۱۲۰.....	روش سوم: قصه‌گویی
۱۲۴.....	روش چهارم: خودآموزی از طریق خودآزمونی
۱۲۶.....	بحث و نتیجه‌گیری
۱۲۷.....	بحث و نتیجه‌گیری
۱۳۳.....	منابع و مآخذ: